



HEVERDLE PÉTERNÉ DR. KÖNCSE KRISZTA

## ÉNEK-ZENE TANÍTÁSA ÉLMÉNYSZERŰEN

Induljunk ki abból, hogy mit is jelent a címben megfogalmazott állítás. Többek között azt, hogy egy jó tanár észrevétlenül tudja élménnyé tenni a tanulást, vagyis az adott tananyag megértését – legyen szó bármilyen tantárgyról. Véleményem szerint egy tanóra akkor nevezhető eredményesnek, ha a gyerekek azt nem izzadságos tanulásként, hanem örömteli, felszabadult játékként élik meg, mégis tanulnak általa és közben még az öröme is eljuthatnak. Minden énekórán az lenne a cél, hogy elvarázsoljuk a gyereket, és hogy érzelmileg is megérintse őket az éneklés öröme, ugyanakkor értsék is a zenei folyamatokat. Kodály gondolatait idézve: „A zene szeretetére nevelés csak élményekre épülhet!” (Kodály, 1982, 299)

Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy alig van olyan iskola, ahol élményszerű énekképzés folyik. Ezért már alsó tagozaton is rendkívül mo-

tivatlanok a gyerekek, ha éneklésről van szó. Ennek okát több mindenben kereshetjük, például abban, hogy már az óvodában is alig tartanak énekes tevékenységeket az óvodapedagógusok. A mindennapos tornára hangsúlyt fektetnek, de a mindennapos éneklésre már nem, pedig az Óvodai nevelés országos alapprogramja kimondja, hogy az éneklés, zenélés a gyermek mindennapi tevékenységének részévé kell hogy váljon a felnőtt minta spontán utánzásával. A legtöbb esetben csak a heti egy kötelező énekes tevékenységet tartják meg a kollégák, pedig a népi énekes körjátékok igazán változatosá tehetnék a kisgyermek óvodai mindennapjait. Sőt, megkönnyítenék az óvoda-iskola átmenetet is, hiszen az alsó tagozaton a jó pedagógusok szintén ezekre építenek az énekórákon.

A körjátékok rendkívül sok irányban fejleszthetik tanulóink különböző képességeit. Nézzünk a lehetőségek

közül néhányat! Ezeket eljátszva mozgathatnak, az egyenletes járással fejlődik a ritmusérzékük. A különböző térformák kialakításával a matematikai képességeiket, térlátásukat segítjük elő. A körjátékban gyakran alkalmazott kézfogással a szociális kompetenciáik erősödnek, a különböző mozgásformák bevonása (pl. fél lábön állás, guggolás) az egyensúlyérzékükre hat jótékonyan. Nem is beszélve az anyanyelvi képességeikkel összefüggésben tapasztalható transzferhatásokról: a kisgyermek szóincse bővül, az artikuláció éneklésnél erőteljesebb, és ezáltal – szinte észrevétlenül – a helyes hangadást sajátítják el. A mondkázással a szótagolást, elválasztást, helyesírást készíthetjük elő. A sokféle módon eljátszható körjátékok növelik a kreativitást, a szabálykövetési készséget, az érzelmi intelligenciát, a percepciósi képességeket és ezek később segítik a szimbólumalkotást. Nő

továbbá a gyermekek koncentrációs képessége és türelme, hiszen ki kell várniuk, amíg ők következhetnek a körjátékban; ugyanakkor a megosztott figyelmükre is szükség van. Ha csak napi egy-egy körjátékot játszanának az óvodában és az alsó tagozaton, már érzékelhető lenne annak pozitív hatása. Ugyanezen játékok betanítását folytathatjuk nemcsak az óvodai énekes tevékenységben és az iskolai énekórán, hanem az udvari kintléteken és a délutáni napköziben is.

Egy másik jelenségre is felhívnam a figyelmet: a zenei műveltség esetleges hiánya miatt kevés az olyan óvodapedagógus vagy tanító, aki meg tudja különböztetni az értékes zenei anyagot az értéktelentől, a giccset a mesterműtől. A tiszta népdalokat és klasszikus zenéket lassan felváltják a szintetizátoros kíséretekkel ellátott népdalfeldolgozások, a közkedvelt gyermekzenekarok zeneszámai és a fajsúlytalan könnyűzenék. Ezáltal egyre inkább kiszorul az értékes zenei anyag az énekórákról, énekes foglalkozásokról, és a giccs veszi át helyüket. Ne feledjük, a gyermek azt kedveli, amit a nevelője szeret; és – ahogy Platón mondta – ahhoz válunk hasonlóvá, amiben gyönyörködünk. Nem mindegy, hogy a gyermekeket milyen zenékkal kínáljuk meg: „Aki ízlés nélkül ruházkodik, testi épségét még nem veszélyezteti. De a művészetben a rossz ízlés valóságos lelki betegség, amely kiéget a lélekből minden fogékonyságot.” (Kodály, 1982, 39)

## MIT IS NEVEZHETÜNK GICCSNEK A ZENÉBEN?

A hamisan gyönyört keltőt, mely az igazi művészet látszatát akarja kelteni, de közben becsapja a befogadót. Mit jelent még a giccs? Az olcsón eladhatót, mindazt, ami ízlés nélküli és banális; közhelyek, klisék, frázisok egymásra halmozásából jött létre. Leginkább az azonnali hatni akarás jellemzi, gyorsfogyasztásra készült, ezért mindent bevet annak érdekében, hogy azonnali és könnyen emészthető legyen, gyorsan akarja megteremtteni bennünk a kellemes érzést. A giccs célja, hogy most és azonnal hasson – nincs idő megvárni, hogy gondolatokat, mélyebb érzelmeket ébresztve egyfajta belső kép alakulhasson ki és átrepítsen minket az evilági földhöz ragadtságból egy magasabb dimenzióba, ahol az esztétikum tökéletessége

adja meg az igazi élményt. Az éri be a giccs szeretetével, aki nem merült el eléggé az adott művészetben, nem fordított rá kellő energiát, hogy megismerkedjen vele, nem szánt elég időt rá, hogy megértse, befogadja és értelmezze az adott művészeti alkotást. Tulajdonképpen a felsorolt hiányosságok következtében egyfajta önámításnak válik áldozatává.

A giccs szó eredeti jelentése – az etimológusok szerint – az utca sarát összekaparó kifejezésből származik. A giccs a művészet leghétköznapibb eszközeit használja fel a hatásvadászatra, melyet utána a mértéktelenség eszközeivel halmoz el, vagyis több réteget épít egymásra, de a legtöbb esetben az alapötlet végig ugyanaz marad. Ezáltal klisésen hat: például nem elégszik meg egy dallami sor megismétlésével, hanem sorozatot, szekvenciasorokat, skálameneteket hoz létre, vagyis hiányzik belőle az eredetiség.

Fontos lenne, hogy a pedagógusokban kialakuljon az a mérce, tudásszint, ami szükségletté formálja az igényes zene hallgatását. Ismét Kodály szavait idézve: „A gyerekeknek a legjobb is csak éppen hogy elég jó” (Kodály, 1982, 111). De hogyan tudna értéket közvetíteni az, akinek nem volt alkalma kellő alaposan elsajátítani a művészet alapfogásait?

## A SZÁMÍTÓGÉP HASZNÁLATÁRÓL

A ma oly népszerű, innovatív tanítási-tanulási folyamatok emlegetésekor sokan úgy gondolják, elég, ha az osztályterembe belépve a legújabb informatikai eszközöket alkalmazzák az órán, hiszen a gyerekek arra vágnak, csak akkor érzik izgalmasnak a tanórákat, ha a tanári magyarázat mellett számítógépeket is használhatnak.

A zenei foglalkozás során történő számítógép-használattal szemben több probléma is felmerül:

Ha ezen keresztül hallgatunk zenei anyagokat, torzul a hangzások. Az élményhez a legtökéletesebb minőségben kell megszólaltatni az adott zenei idézetet. Itt jegyezném meg, hogy nemcsak a hang minősége, hanem az előadó kiválasztása is fontos szerepet játszik a zenei élmény kiváltásában: egészen másképp szól egy adott zenemű profi, félprofi vagy amatőr előadásban. Itt ugyanúgy szükség van a tanító – értékeket felmutatni tudó – zenei ízlésére, mint a zenemű kiválasztásá-

nál. Ugyanaz a zenemű egészen más élményben részesítheti a hallgatót az előadók tehetségétől függően.

Ahogy említettem, az sem mindegy, hogy milyen berendezésen keresztül juttatjuk el a közönséghez a zenei hangokat. Fülünk – nemcsak a zenészeké – rendkívül érzékeny szerv, a legfinomabb különbségeket is képes érzékelni, ezáltal más-más információkat képes továbbítani az agyba attól függően, hogy milyen hangzásvilágot érzékel. A számítógép torzítja a hangot, még akkor is, ha jó hangfalakhoz, erősítőkhöz van kapcsolva.

Ugyanilyen kérdésként merül fel az interaktív táblák használata az énekórákon. Sok nagyszerű program létezik, melyek remekül használhatók kottázáshoz, zenetörténeti ismeretek bővítéséhez, azonban azok az interaktív programok, melyek hangokat is produkálnak, nem alkalmasak arra, hogy a tanításban felhasználjuk őket. Az ezeken a programokon keresztül érkező hangok szintén nem valódi zenei hangok, hanem gépileg előállítottak, tehát nagyon távol vannak a természetes hangoktól. Bartók Béla így figyelmeztetett erre a veszélyre: „Föltehető, hogy a sokat rádiózó ember átlag annyira megszokja a torzított hangszíneket, hogy lassan elveszti érzékét a friss színek iránt, nem fogja szeretni a természetes zenét. Óvja meg a Gondviselés ettől a csapástól utódainkat!” (Bartók, 1980, 449)

Véleményem szerint nem kell erőltetni a számítógép használatát az alsó tagozatos ének-zene órákon, hagyjuk meg azt más tantárgyaknak, ahol rendkívül hasznos lehet annak használata.

## AZ ÉNEKLÉS TRANSZFERHATÁSAI

Sajnálatos, hogy lépten-nyomon találkozik az érdeklődő azzal a tanulóval, tanítóval és a szülők által is megfogalmazott értékítélettel, amely az énekórát egy képzeletbeli hasznossági skálán az utolsó helyre sorolja. Ha tudnák, hogy mennyire rosszul ítélik meg az énekóra fontosságát, ismernék azokat a kutatási eredményeket, melyek bizonyítják fejlesztő hatását, talán másképp gondolkodnának. Gévainé Janurik Márta, az MTA SZTE Énekzene Szakmódszertani Kutatócsoportjának vezetője által végzett felmérések (Janurik, 2010) azt bizonyítják, hogy a

zenetagozatra járó gyerekeknél gyorsabban tűnnek el a szociális hátrányokból adódó tanulási lemaradások. Ezekben az osztályokban azok a gyerekek, akik nehezített körülményekkel terhesen lépték át az iskola küszöbét, egy idő után behozzák lemaradásukat, fejlesztő hatással van rájuk a mindennapos zenei közeg. Ha ugyanezt már óvodáskorban elkezdénénk, kétszer akkora fejlődést érhetnénk el. Az erre irányuló legújabb kutatási eredmények megengedik azt a feltételezést, hogy a diszlexia hátterében a fejletlen ritmusérzék is állhat. Rendkívül fontos lenne a ritmikai készség fejlesztése óvodától az alsó tagozat végéig. Mindezeket fontos, hogy a gyermek közösségi élményként élhesse át. A gyakorló zenészek többsége is sokkal jobban szeret kórusban énekelni vagy kamarazenei, nagyzenekari formációban zongorázni, mint egyedül. Jóval nagyobb élményt nyújt az, amikor egy zeneművet az egymásra hangolódás által tudnak megszólaltatni; sokkal szentitívebbé válik az ember, hiszen érzékelni kell a másik szándékát, érzéseit, reakcióit.

A gyerekeknél azért is lényeges lenne ennek a zenei élménynek a megteremtése, mert ezzel az önbizalmuk is nőne, hiszen tét nélkül lehetnének együtt társaikkal úgy, hogy valami értéket alkotnának másokkal közösen. Bár már Kodály Zoltán is hangoztatta, csak most bizonyosodott be, hogy azok az ismeretek rögzülnek az agyban, amelyekhez az átéltségnek különböző fokozatai és mély érzelmek kötődnek. A saját tapasztalataim is azt bizonyítják, hogy a zenetagozatra járó gyerekek csak azokra az énekórákra emlékeztek, ahol az osztállyal együtt alkottak valamit és kihívást jelentett számukra azok megvalósítása: pl. nehezebb többszólamú ritmusgyakorlatokat végeztek, kórusműveket énekeltek, meghallgatott zeneművekre saját koreográfiát adtak elő, vagy Kőműves Kelemen balladáját dramatizált énekek sorozataként stb.

A NAT 2020 a kompetenciák fejlesztése érdekében az órák súlypontját a nagy mennyiségű elméleti tudás elsajátítása helyett a zenei gyakorlati tevékenységek és kulcsképeségek kibontakoztatására és gyakorlására helyezi. Egy jó énektanár eddig is így tett, vagyis akkor vezette jól az órát, ha abban 80% volt az aktív tevékenység, és csak 20% a tanári magyarázat. Célunk nem zenész gyerekek, hanem zenét szerető, zenét értő generáció kineve-

lése, akik önkifejező módon tudják a zenét felhasználni.

## MIRE KELL TÖREKEDNÜNK?

Tantárgypedagógiai módszereinkben kell megújulnunk, és nem az értékes zenei anyagot kell lecserélnünk. Emlékezzünk Bartók Béla híres mondására: „Csak tiszta forrásból” (Bartók, 1980, 338). Vagyis nem foszthatjuk meg a mai generációt az értékektől csak azért, hogy népszerűek, modernek, lazák legyünk a szemükben. Mindent el lehet fogadtatni velük, csak a módszert kell jól kiválasztanunk. Egyfajta holisztikus látásmód kialakítására van szükség: élményeken keresztül jussanak a gyerekek zenei tapasztalatokhoz, fejlődjön önkifejező és kommunikációs készségük, igazodjanak el saját koruk zenei kultúrájában, ismerjék fel és méltányolják a születő értékeket! Kiemelten fontos területnek tartom a zenehallgatási anyagok kiválasztásának szempontjait és azok átadásának módszertani fogásait. Az órán csak passzívan résztvevő diákok helyett a tevékeny, alkotó, a zenei folyamatokba mélyebben elmerülő gyerekek figyelmének a felkeltése a cél.

## GYAKORLATI PÉLDÁK A ZENEHALLGATÁSI ANYAGOK ÚJSZERŰ FELDOLGOZÁSÁRA

Írásomban csak néhány példát mutatok azokra az újszerű lehetőségekre, melyek ötvözik a hagyományos és innovatív tanítási módszereket, a tanulói kompetenciák területeinek tapasztalati úton való fejlesztéseit a zenehallgatás területén.

A zenehallgatás kerete a csend legyen. Egy-egy zenét többször hallgattassunk meg az osztállyal, mert itt is igaz az ősi tapasztalat, hogy minél többször találkozunk ugyanazzal a gyermek, annál jobban megszereti. Ugyanazt a zenét lehet más-más feldolgozásban is meghallgattatni, így a megfigyelési szempontok is változhatnak, több lehetőség lesz az összehasonlításra. Természetesen ez nem egy foglalkozáson belül kell hogy megtörténjen, hanem több órán végigvezetve. Ha népzenei anyagot mutatunk be, lehetőség szerint mi énekeljük nekik, vagy mutathatunk eredeti népzenei felvételeket is – erre kiválóan alkalmas a Zenetudományi Intézet honlapján

is megtalálható népzenei adatbázis (ZTI).

A zene legfontosabb alapja a ritmus, ezért ezzel minden órán foglalkozni kell. A gyerekek is szeretnek ezzel játszani. Saját készítésű ütős hangszereket lehet készíttetni velük, sőt saját testüket is használhatják hangszerként, valamint a mozgást is bevonhatjuk a ritmusjátékokba. „A gyermek ösztönyszerű, természetes nyelve a dal, s minél fiatalabb, annál inkább kívánja mellé a mozgást. A mai iskolának egyik főbaja, hogy nem engedi eleget énekelni és mozogni a gyermeket. A zene és testmozgás szerves kapcsolata: énekes játék a szabad ég alatt, ősidők óta ez a gyermek életének legfőbb öröme” – hangsúlyozza Kodály Zoltán (Kodály, 1983, 62).

A mozgás, a ritmus, a testséma megerősítésére használhatjuk fel az alábbi ötletet: kiválasztunk egy olyan zeneművet, melyben többször is szerepel az adott ritmikai képlet, majd ezt a ritmussort kiritmizáljuk a testen. Meghallgatjuk a zenét, felismertetjük a hasonló ritmikai képletet, és végül a zenéhez társítjuk a testritmust. Lehet csak egyetlen ritmikai képlettel dolgozni, de minél magasabb évfolyamról van szó, annál több ritmikai képletet lehet felhasználni, akár egy zenén belül is. Már első osztályban lehet többszólamú ritmusgyakorlatokat játszani – ez kiválóan fejleszti a kicsik összpontosítási képességét.

A zenei formák, összefüggések felismertetésére adott zeneművet kiválasztva egyéb jelekkel lehet helyettesíteni a zenei motívumokat vagy magát a kottát. A jelzéseket (tenyerek összedörzsölése, combra ütés, dobantás stb.) eljátszatjuk, majd ugyanezt énekléssel vagy zenével együtt is kipróbáljuk. Ebben az esetben a zene strukturális felépítettségét lehet közelebb hozni hozzájuk, különösebb magyarázat nélkül.

A többszólamúságot a klasszikus zenei példák segítségével úgy tehetjük érzékletesebbé a gyerekek számára, ha az adott zeneművet lecsupaszítjuk ütemenként egy-egy főhangra. Először csak a dallamot hangoztatjuk, majd kétszólamú gyakorlatra ültetjük át – 4. osztályban már akár 3-4 szólamúvá is átalakíthatjuk. Ezzel előkészíthetjük a felső tagozatos tananyag hármashangzatait is – a kísérő mély szólam mindössze két- vagy háromféle hangból álljon.



A zenei műfajok megismerésének előkészítését is szolgálhatja a mozgással összekötött zenehallgatás. A solo concerto műfaját például szemléltethetjük úgy, hogy kört alakítunk ki, benne egy gyermek áll. A solo concertóban egyéni hangszeres részekre felel a zenekar. Amikor a gyerekek szóló hangszert hallanak, csak a középen álló gyermek hajladozik, a zenekari résznél a körbenállók mozognak.

Egyéb eszközöket is bevonhatunk egy-egy zenei jelenség ábrázolására. A szemléltetőeszközök széleskörű használatával a gyerekekben többszörösen rögzülnek a tanár által elérni kívánt pedagógiai célok. Például: egy nagy leplet vagy szalagokat, kendőket mozgatva utánozhatjuk a tenger hullámzását, a lepel alá bebújva a vihar kitörésének pillanatát, a földről lassan felemelve a napfelkeltét, stb. Merjünk sok-sok szemléltetőeszközt bevonni a tanításba! Igaz, hogy ezek némelyike

előkészítést igényel, de megéri a fáradságot.

A tanító és óvodapedagógus olyan szerencsés helyzetben van, hogy más tevékenységekkel, tantárgyakkal is összekötheti az ének-zenei tartalmakat. Arra biztatom a kollégákat, hogy merjék bátran kihasználni ezt a lehetőséget! Lehet irodalmi alkotással, méssével párosítani zenéket hangulati bevezetésként vagy a mese lezárásaként. Természetismeret órán – ha éppen valamilyen állatról tanulnak – lehet zenében is megmutatni, hogy egy zeneszerző hogyan ragadja meg az állat karakterét.

A vizuális nevelés keretein belül a hallott muzsikát lehet lefesteni, vagy fordítva, a manuálisan megörökített, festői témákhoz lehet hangulatfestő zenéket mutatni.

Ha a tanító elég kreatív és mer kísérletezni, kipróbálhat új ötleteket is. Ezekkel és az aktív zenehallgatás által fokozható a tanulók érdeklődése, mely majd játékonyan hat éneklési kedvük-

re is. Fontos lenne, hogy ne mondjunk le a kodályi értékekről, hanem továbbra is küzdjünk az általa kitűzött célokért: zenét szerető, zenét értő generáció felneveléséért újítsuk meg módszereinket!

## FELHASZNÁLT IRODALOM:

- 363/2012. Kormány rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról. url: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor> (Letöltés ideje: 2021. november 26.)
- Kodály Zoltán (1982): *Visszatekintés*. In: Bónis Ferenc (szerk.): *Visszatekintés 1*. Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 299. ISBN: 963330444X összkiadás
- Bartók Béla (1980): *Breviárium*. In: Ujfalussy József (szerk.): *Bartók Breviárium*. Zeneműkiadó Vállalat, 449. ISBN: 963330329X
- Gévayné Janurik Márta (2010): *A zenei hallási képességek fejlődése és összefüggése néhány alapképességgel 4-8 éves kor között*. url: [http://www.edu.uszeged.hu/phd/downloads/gevayne\\_janurik\\_tezis\\_hu.pdf](http://www.edu.uszeged.hu/phd/downloads/gevayne_janurik_tezis_hu.pdf) (Letöltés ideje 2021. november 26.)
- Zenetudományi Intézet honlapja. url: <https://zti.hungaricana.hu/hu/>

